

Informatica în lume

PREOCUPĂRI PRIVIND LEGISLAȚIA SPECIFICĂ INFORMATIZĂRII

Înființarea în 1962 a Centrului de Calcul al Universității din inițiativa și sub îndrumarea nemijlocită a profesorului Grigore Moisil a reprezentat momentul de cotitură ce a precedat procesul de pătrundere a informaticii în țara noastră, proces ce a cunoscut o amploare mai mare în special la sfârșitul anilor '60, începutul '70 prin dotarea Centrului de Calcul al Universității cu calculatorul IBM 360 și apoi trecerea la dezvoltarea unei industrii proprii de tehnică de calcul. În toată această perioadă nu s-a avut însă în vedere rezolvarea aspectelor legislative ce trebuie să asigure cadrul juridic solid, necesar informatizării societății, atât pe plan național, cât și în cadrul relațiilor internaționale.

Evenimentele din dec. '89 au reprezentat și sub acest aspect momentul prielnic necesar dezvoltării unei baze legislative în domeniu în concordanță cu tendințele mondiale și au permis României să reia tradiția democratică din perioada antebelică.

Principalele probleme care necesită reglementări legislative sînt:

- protecția programelor de calculator;
- protecția persoanei în condițiile informatizării.

De asemenea, mai este necesară elaborarea de norme, standarde, reglementări privind:

- securitatea sistemelor informatice;
- contractarea în informatică.

Protecția programelor pentru calculator

Protecția programelor pentru calculator face parte din problematica generală a protecției proprietății intelectuale, protecție asigurată pe plan mondial prin convenții internaționale la care România este parte:

- Convenția de la Paris (20 martie 1883) pentru protecția proprietății intelectuale la care România a aderat în 1920;
- Convenția de la Berna (9 sept. 1886) privind protecția operelor literare și artistice, semnată de România în 1928 la Roma;
- Convenția universală a dreptului de autor - Geneva 1952 (reformulată în 1971 la Paris) semnată de România în 1952 la Geneva;
- Convenția pentru instituirea Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale (OMPI) (WIPO - World Intellectual Property Organisation) din 14 iulie 1967, Stockholm, la care România este parte.

La sfârșitul secolului trecut și, în special, în perioada interbelică, România și-a aliniat legislația internă la tendințele internaționale prin legile privind protecția intelectuală:

- Legea mărcilor de fabrică și comerț - 1879;
- Legea asupra brevetelor de invenție - 1906;
- Legea dreptului de autor - 1923.

După 1945, situația a luat o întorsătură nefavorabilă, ceea ce a condus, fie la prevederi contrare celor general acceptate, fie la omiterea din legislație a unor prevederi neapărat necesare, situație existentă în toate țările foste socialiste ca urmare a conceptului "proprietății socialiste" ce nu a permis respectarea adevăratelor drepturi ale autorilor.

Decretul 321/27 iunie 1956 privind protecția prin dreptul de autor a tuturor "operelor de creație din domeniul literar, artistic sau științific, oricare ar fi conținutul și forma de exprimare", în vigoare și astăzi, nu conține prevederi exprese privind protecția programelor pentru calculator și nici nu ar fi posibilă adaptarea sa datorită unor prevederi neconforme specificului programelor de calculator:

- autorul nu poate fi decît o persoană fizică;
- drepturile autorului sînt drastic diminuate din cauza principiilor socialiste asupra proprietății;
- durata protecției este diferențiată și neconformă convențiilor internaționale;
- permite divulgarea, chiar integrală, a operelor în cărți de școală sau manuale universitare, colecții etc.

Față de această situație, la inițiativa Comisiei Naționale de Informatică și prin studiul întocmit în cadrul Institutului de Cercetări în Informatică s-a căutat rezolvarea acestei probleme în consens cu tendințele mondiale în scopul eradicării diferitelor acțiuni de furt: spionajul industrial, copia ilicită, contrafacerea și plagiatul.

Autorul unui program este victima spionajului industrial dacă o persoană neautorizată își însușește cercetările, studiile și analizele prealabile întocmirii programului, astfel încît spionul, chiar dacă nu a obținut programul în sine, este în stare să reconstituie un program similar, economisind astfel timp și bani.

Prin copiere ilicită sau "piraterie", piratul asigură circulația și distribuția copiilor de program, ca și cum ar fi exemplare autorizate, asemănarea cu originalul fiind perfectă.

În cazul contrafacerii, produsul original este puțin modificat în scopul comercializării ca produs diferit.

La rîndul său plagiatul este o copie foarte inspirată după original.

Eliminarea acestor fapte ilicite este posibilă prin:

- a) protecția legală directă:
 - brevet;
 - drepturi de autor;
 - protecția desenelor și modelelor;
 - protecția de marcă;
- b) protecția legală indirectă poate fi asigurată programelor ce nu pot beneficia de o protecție legală directă în cazul cînd nu satisface condițiile necesare sau autorul nu dorește exploatarea publică

a programului:

- protecția secretului - dacă programul trebuie să rămână confidențial;
 - responsabilitatea civilă-concurența neloială sau nerespectarea clauzelor contractuale;
 - sancțiunea penală - dacă s-a comis obiectiv un delict ce cade sub incidența legii penale: furt, escrocherie etc;
 - îmbogățirea fără justă cauză;
- c) precauțiuni tehnice ce pot avea un efect juridic prin care:
- fapta ilicită să fie greu de comis;
 - să se poată demonstra anterioritatea elaborării programului inițial;
 - să fie posibilă reconstituirea unei dovezi în caz de contrafacere.

Dintre aceste forme de protecție, la asigurarea protecției programelor pentru calculator s-au avut în vedere în principal primele două: brevetele și dreptul de autor. Dezbaterile privind încadrarea programelor de calculator în una din cele două variante au relevat specificitatea programelor de calculator și necesitatea tratării lor ca un element străin față de oricare din cele două variante. În final, Colocviul organizat de "Centrul de Studii Internaționale pentru Proprietatea Intelectuală" din 12-14 oct. 1967 Strassbourg - a constituit evenimentul de răscruce care a blocat protecția programelor de calculator prin brevete, motivele principale fiind:

- dificultatea prezentării tehnice a programului;
- dificultatea de relevare a elementelor de nouitate pentru programe;
- întocmirea documentației tehnice etc.

De asemenea, Convenția Europeană a Brevetelor semnată la München în 1973 - stipulează expres că programele pentru calculator, nu pot fi privite ca invenții, iar Oficiul European pentru Brevete (European Patent Office) a propus în martie 1985 condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un program de calculator pentru a fi brevetabil: programul de calculator, prin el însuși, chiar memorat pe un suport de informație, nu are caracter tehnic și nu poate fi brevetat ca atare.

De fapt, această idee este stipulată deja în noua Lege a Brevetelor (Legea nr.64 din 21 oct. 1991).

Ca urmare, programele de calculator sînt protejate în toată lumea prin legea dreptului de autor (copyright) în conformitate cu Convenția de la Berna, atît prin legi naționale, cît și prin legi directivă sau recomandări elaborate de organisme sau asociații internaționale.

Desigur, programele de calculator reprezintă un element străin în cadrul protecției prin dreptul de autor și, pe lîngă multe avantaje, există două inconveniente majore:

- pentru operele literare și artistice se permite "copia privată" și divulgarea în cerc restrîns;
- condiția de "originalitate" cerută este în general

greu de pus în evidență în cazul programelor.

În acest context, la elaborarea proiectului de lege privind protecția programelor pentru calculator s-au avut în vedere:

- Legile naționale ale țărilor dezvoltate;
- Directiva Consiliului CEE privind protecția juridică a programelor de calculator - adoptată pe 14 mai 1991 și care intră în vigoare pe 1 ian. 1993, dată pînă la care toate țările membre trebuie să-și alinieze legislațiile naționale la prevederile sale;
- Proiectul de prevederi tip pentru legislația în domeniul dreptului de autor (Memorandum OMPI, 1989);
- Recomandările BSA (Business Software Alliance SUA) - privind protecția juridică a programelor, 1990.

Acest proiect a fost înaintat la Ministerul Culturii în vederea cuprinderii sale în cap. VI din proiectul Legii privind drepturile de autor și drepturile conexe și este în momentul de față înaintat la Parlament.

Principalele prevederi ale actualului proiect de lege sînt:

- se protejează orice expresie a unui program prin dreptul de autor în sensul Convenției de la Berna și nu se protejează ideile, algoritmi, limbajele de programare și alte asemenea;
- autorul unui program este, după caz:
 - persoana fizică sau grupul de persoane fizice care au creat programul;
 - persoana juridică, care anagajează, dacă programul a fost creat, în cadrul unui contract de muncă;
 - persoana fizică/juridică care crează programul ca urmare a unui alt fel de contract decît cel de angajare, dacă nu se prevede altfel prin contract;
- drepturile exclusive ale autorului:
 - autorizarea reproducerii permanente sau provizorii;
 - autorizarea traducerii, adaptării, aranjării și a oricărei alte transformări, inclusiv realizarea unei lucrări derivate;
 - distribuirea sau închirierea, direct sau prin intermediari a programului original sau a copiilor acestuia.

Excepții: Deținătorului legitim îi sînt permise:

- reproducerea, traducerea, adaptarea, dacă acestea sînt necesare, folosirii programului conform destinației sale;
- realizarea unei copii de siguranță;
- observarea, studierea și testarea funcționării programului în scopul determinării ideilor și principiilor care stau la baza oricărui element al programului;
- reproducerea sau translatarea codului programului (decompilare) în scopul detectării informațiilor necesare asigurării interoperabilității cu condiția ca:
 - operațiile să fie făcute de o persoană ce deține

- dreptul de utilizare a unei copii;
- informațiile necesare nu pot fi obținute din alte surse;
- aceste acte sînt limitate la părțile de program, necesare asigurării interoperabilității;
- informațiile să nu fie folosite pentru alte scopuri ce pot prejudicia dreptul de autor;
- acte interzise:
 - punerea în circulație a unei copii de program știind că aceasta este ilicită sau avînd motive de a crede aceasta (inclusiv import/export);
 - deținerea, în scopuri comerciale, a unei copii de program știind că aceasta este ilicită sau avînd motive de a crede acest lucru;
 - punerea în circulație/deținerea în scopul de a comercializa, a oricăror mijloace avînd ca singur scop facilitarea suprimării neautorizate sau neutralizarea oricăror dispozitive sau procedee tehnice eventual utilizate pentru protejarea unui program;
- durata protecției:
 - durata vieții autorului și cincizeci de ani de la decesul acestuia sau a ultimului autor supraviețuitor;
 - cincizeci de ani de la data la care programul a fost făcut public în mod licit, dacă autorul este anonim sau persoană juridică;
- nu se exclude și nu se descurajează aplicarea altor prevederi legale menite să protejeze interesele autorului;
- se propune înființarea Registrului Național al Programelor pentru înregistrarea opțională a programelor în scopul dovedirii anteriorității programului;
- se propune implicarea unei formațiuni specializate a Gărzii Financiare în acțiunea de depistare a faptelor ilicite care constituie abateri de la dispozițiile prezentei;
- se propun sancțiuni pentru faptele săvîrșite după intrarea în vigoare a legii și în măsura în care, după aceasta, sînt menținute situațiile generate prin fapte ilicite comise anterior (închisoare 3 luni la 2 ani și/sau amendă 50.000 lei la 1.000.000 lei).

Față de prevederile avute în vedere la elaborarea acestui proiect de lege există o propunere recentă privind un posibil Protocol al Convenției de la Berna discutat la Geneva în nov. 1991, într-o primă sesiune, prin care se dorește lărgirea ariei lucrărilor protejate cu:

- programe de calculator;
- baze de date;
- sisteme expert și alte sisteme de inteligență artificială;
- lucrări produse de calculator.

S-a propus ca acest Protocol să stabilească aplicarea sa numai în țările semnatare ale Convenției de la Berna și care mai fac parte din ea, chiar dacă nu sînt parte la acest Protocol.

Protecția persoanei în condițiile informatizării

În țările industrializate, unde deja la sfîrșitul anilor '60 a început să ia avînt informatizarea societății și unde principiile democratice și drepturile/libertățile individului sînt respectate, există deja asigurată, încă din anii '70, cadrul juridic, adecvat asigurării protecției reale a persoanei în condițiile informatizării (Suedia, Franța, Elveția, Germania etc.).

De asemenea, există preocupări în acest domeniu și la nivelul organismelor europene sau internaționale.

Astfel în sept. 1980, OCED (Organizația de Cooperare Economică și Dezvoltare) a transmis țărilor membre, sub formă de recomandare: "Linii directoare privind protecția vieții private și fluxul transfrontiere de date cu caracter personal", iar Consiliul Europei a adoptat în 1973-1974 două rezoluții relative la protecția vieții private a persoanelor fizice față de bazele de date din sectorul privat, respectiv din sectorul public, după care s-a elaborat o convenție (propusă pe 28 ian. 1981 și care a intrat în vigoare pe 1 oct. 1985 prin ratificarea sa de cinci țări membre: Suedia, Franța, Spania, Norvegia și Germania) - convenție care conține un standard minim de protecție a datelor personale, unele dispoziții privind fluxul transfrontiere de date, cooperarea internațională și reglementări privind asistența persoanelor rezidente în străinătate.

Se pot evidenția în principal opt principii grupate în patru categorii:

- a) Prelucrarea datelor
 - principiul limitării în materie de culegere: "se convine să se stabilească limitele culegerii datelor cu caracter personal și orice dată de acest tip trebuie obținută prin mijloace licite și legale și, în orice caz, după informarea persoanei implicate și cu consimțămîntul său";
 - principiul calității datelor: "datele cu caracter personal trebuie să fie pertinente în raport cu scopurile pentru care vor fi utilizate și, dacă aceste scopuri o cer, ele trebuie să fie exacte, complete și ținute la zi";
 - principiul specificării scopului: "scopul în vederea căruia se colectează datele cu caracter personal trebuie să fie precizat cel tîrziu în momentul culegerii datelor și aceste date nu pot fi utilizate decît pentru a atinge acest scop sau altele care nu sînt incompatibile cu cel precedent și care sînt determinate";
 - principiul limitării utilizării: "datele cu caracter personal nu pot fi divulgate, nici supuse sau utilizate în scopuri altele decît cele specificate conform principiului precedent, decît dacă aceasta se face:
 - fie cu consimțămîntul persoanei implicate;
 - fie dacă o regulă de drept o permite.

b) Securitatea:

- principiul garanțiilor de securitate: "se convine să se protejeze datele cu caracter personal, grație unor garanții de securitate rezonabile contra riscurilor cum ar fi: pierderea datelor sau a posibilității de acces, distrugere, utilizare sau divulgare neautorizată";

c) Drepturile celor interesați:

- principiul transparenței: "se convine să se asigure, într-un mod general, transparența progreselor practice și politice ce au legătură cu datele cu caracter personal. Trebuie să fie posibil să se dețină ușor mijloacele de a determina existența și natura datelor cu caracter personal și scopurile principale ale utilizării lor, cât și identitatea deținătorului fișierului și sediul uzual al activităților sale";
- principiul participării individuale: "orice persoană fizică să aibă dreptul:
 - să obțină de la deținătorul fișierului sau pe alte căi, confirmarea faptului că stăpînul fișierului deține sau nu date care îl privesc;
 - să i se comunice datele ce îl privesc:
 - într-un termen rezonabil;
 - cu ajutorul unei redevențe moderate;
 - prin modalități rezonabile;
 - sub o formă ce să-i fie ușor inteligibilă;
 - să fie informat de motivele pentru care o cerere pe care a prezentat-o îi este respinsă și să poată contesta un asemenea refuz;
 - să conteste datele ce îl privesc și, dacă contestația este fondată, să se obțină ștergerea, rectificarea, completarea sau corectarea".

d) Responsabilitate:

- principiul responsabilității: "orice deținător de

fișier trebuie să răspundă față de măsurile luate pentru aplicarea principiilor enunțate mai sus".

Ținînd cont de experiența acumulată de la aplicarea Convenției CCE, în momentul de față la CCE se dezbate o nouă propunere de directivă a Consiliului, referitoare la protecția persoanelor față de prelucrarea datelor cu caracter personal prezentată pe 27 iulie 1990, propunere care respectă aceleași principii, dar prezentate într-o formă mult mai sistematică.

În cursul acestui an, în cadrul ICI și prin colaborare cu specialiști în domeniul juridic, se preconizează elaborarea unui proiect de lege pentru protecția persoanei în condițiile informatizării, proiect ce va ține cont de:

- prevederile legislative existente în țările dezvoltate și experiența acumulată prin aplicarea lor;
- Convenția CCE din 1981;
- proiectul de Directivă a CCE din 1990;
- Constituția României adoptată pe 8 dec. 1991.

În legătură cu Constituția României trebuie scos în evidență faptul că are prevederi foarte clare privind drepturile și libertățile omului stipulînd chiar că:

- interpretarea și aplicarea dispozițiilor constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte;
- de cîte ori legile interne ale țării nu vor fi în concordanță cu pactele și tratatele privind drepturile fundamentale ale omului, pacte și tratate la care România este parte, nu se mai aplică legile interne ci aceste reglementări internaționale.

Ing. Anca Herman

Institutul de Cercetări în Informatică